

**Juryrapport vertaalopgave Frans-Nederlands
Vertaalwedstrijd Nederland Vertaalt 2020/2021**

**‘Menuet’
Francis Jammes**

De jury koos dit jaar als vertaalopgave Frans-Nederlands voor een gedicht van Francis Jammes (1868-1938). Jammes schreef dit luchtige ‘Menuet’ als prille twintiger. Hij zou er nog tal van dichtbundels, romans en kunstkritieken op laten volgen. De toon van zijn oeuvre wordt minder lichtig naarmate het katholicisme een steeds belangrijker rol in zijn leven gaat spelen. Heden ten dage kennen we van zijn omvangrijk oeuvre misschien nog vooral ‘La prière’, een gedicht getoonzet door George Brassens en na Brassens door menig ander vertolkt. Tot in de jaren vijftig vond het werk van Jammes een breed en internationaal publiek, in het kader van wat wel wordt aangeduid als ‘de katholieke Renaissance’.

De jonge Jammes schreef met ‘Menuet’ een fraai bravourestukje. Het gedicht is een stapeling van luchtige elementen geïnspireerd op beelden uit de Franse Verlichting: de schilderijen van Watteau, dans en muziek, flirtende dames in het duister. In de laatste strofe komt Voltaire vrij verrassend om de hoek kijken, een bewijs temeer dat de dichter vrijelijk aan het associëren is geslagen. Maar de inhoud mag vrij en los zijn, de vorm is vast. Eindrijm, klinkerrijm, binnenrijm, alliteratie, metrum, ritme: het gedicht ontrolt zich als een dans, en dan niet als een zwierige wals maar als een stijf menuet, waarin alles zich spiegelt en wordt weerkaatst: de danspartners, de vlammen in de haard, de glans in de ogen, het blauw van de feestzaal en de weerschijn van dat blauw in de tuin...

Er waren 87 inzendingen, en allicht hebben nog meer geïnteresseerden hun krachten op dit lastige gedicht beproefd. Hulde aan die dappere 87, en ook aan hen die halverwege zijn gestrand. Als jurylid moet je minstens een idee krijgen van de moeilijkheidsgraad van een vertaalopdracht door zelf op de te vertalen tekst te gaan puzzelen en een vertaalpoging te wagen. Dat viel niet mee, moesten de juryleden elkaar eerlijk bekennen.

De interpretatieproblemen bleken over het algemeen goed oplosbaar: ze zaten vooral in de ingewikkeld beschreven spiegelingen van de tweede strofe. De herformulering van een en ander moet veel meer tijd en inspanning hebben gevergd. Daarbij is het volgens de jury belangrijker dat het gedicht poëtisch blijft dan dat de betekenis heel precies wordt weergegeven. Dus *viol* of *vedel* als vertaling van *virole*, in de eerste versregel, is te verkiezen boven het getrouwere maar wat prozaïsche *knieviool*. Een *pomme* kan misschien worden veranderd in een *peer* of *vrucht*, als daarmee de vorm is gediend. En een *marquis* kan desgewenst een *baron* worden, of een *edelman*.

De jury tilde dus niet zwaar aan betekenisveranderingen van ondergeschikte aard. Ook was ze van oordeel dat het strakke keurslijf van de Franse vorm-elementen in de vertalingen wel enigszins mocht worden losgeknoopt. Soms levert het verwaarlozen van bijvoorbeeld het rijm een verrassend poëtisch resultaat op, omdat zich daarmee in andere opzichten een grotere keuzevrijheid aandient. Schuiven en compenseren zijn welkomte methoden.

In een eerste stadium beoordeelden de juryleden individueel alle inzendingen, die waren voorzien van een nummer; de anonimiteit is gedurende het hele beslissingsproces in stand gehouden. De juryleden kenden elk apart aan elke vertaling een cijfer toe: 0, 1 of 2. Deze cijfers werden bij elkaar opgeteld door het organiserend bureau Verstegen & Stigter, dat vervolgens een lijst opstelde met de cijfers – maximaal 6, minimaal 0 – gekoppeld aan de nummers van de vertalingen.

De juryleden keken elk nog eens aandachtig naar de met een 5 of 6 gehonoreerde vertalingen, waarna het tijd werd voor gezamenlijk overleg. Inmiddels was de lockdown ingetreden, met als gevolg dat het overleg via beeldbellen moest worden gevoerd.

Belangrijke criteria bij de beoordeling waren: geen bizarre betekenisfouten; behoud van het poëtische, eventueel in een andere vorm dan die van het origineel; een gedicht waarin bij voorkeur nog iets van een menuet doorklinkt, iets van dansende klanken; geen al te bruuske registersprongen in de woordkeus; aandacht voor het nadrukkelijk aanwezige thema van de spiegelingen; geen moeizame rijm dwang. En, moeilijker grijpbaar: creatieve compensaties qua vorm, verrassende herformuleringen.

De weging van al die criteria verschilde per jurylid. Zoiets vraagt om het uitwisselen en nader preciseren van argumenten, om een hernieuwde blik op de favorieten – het interessantste en spannendste onderdeel van het afwegingsproces. Langs die weg zijn we gekomen tot vijf nominaties. Hieronder volgen hun namen, in alfabetische volgorde en gecombineerd met een korte karakterisering:

Joep Arons

Met rijm en metrum is tamelijk losjes omgesprongen, maar de vertaling behoudt de uitstraling van het dansende en tegelijk wat stijve menuet. Net als in het origineel zijn er allerlei spiegelingen: ‘ogen... als spiegels...’, ‘flonkerende betovering’. Ook klanken weerspiegelen elkaar, bijvoorbeeld in het muzikaal suggestieve ‘tingelend klavecimbel’. De nuance- en betekenisveranderingen, ongetwijfeld ingegeven door de vormeisen, blijven binnen de sfeer: ‘lichtvoetige gezangen’ voor *rimes légères*, ‘mooie frivolen’ voor *les dames nu-seins*.

Azing Boonstra

Een vrije vertaling met veel eigen vondsten, waarin de sfeer goed is getroffen. Aan de vorm moet ongetwijfeld uitvoerig zijn geschaafd, want het rijm van het origineel is consequent gevolgd en er zijn ook fraaie alliteraties en klinkerrijmen: ‘kuis gekousd’, ‘buiten de balzaal’, ‘vedelen spelen’, ‘klimmend in bomen, tonen de schonen’. De vertaling is blijven dansen.

Conny ten Brink

Rijm én metrum zijn nauwkeurig gevolgd. Dat vergde nogal wat vrijheden op het gebied van de betekenis, zoals dat gaat bij het vertalen van strak gevormde gedichten. Er zitten in deze vertaling overigens ook mooie klinkerrijmen: ‘chique markiezen’, ‘verweerde peer’ voor *aux rides de pommes*. Eigen betekenisvondsten als ‘donjuans’ voor *galants* en ‘een jarretel’ voor *leurs bas*, in de derde strofe, blijven goed passen binnen de frivole sfeer.

André Jorg

In deze vertaling ligt het zwaartepunt bij de betekenis, maar gelukkig zijn de versregels mooi kort gebleven. De vorm is verre van verwaarloosd, getuige de klanken in 'iele edelen' en 'schitterende glitter', en getuige ook de beschrijving van Voltaire als 'krom van de jicht, met zijn appelgerimpeld gezicht'. In de tweede strofe wordt suggestief gespiegeld.

Thom van Rossum

Een vertaling met geslaagde vondsten als 'markiezen in de blauwe salon – ... dames in diep uitgesneden japon.' En: 'Hij beeft en zijn rug is krom – Zijn gerimpeld gelaat toont de ouderdom.' De vorm is losjes, de woordkeus creatief: 'als een stemloze marionet'.

In al deze vertalingen zaten naast sterke ook zwakke punten. De juryleden zetten kritische potloodstreepjes bij stoeve of wijdlopige formuleringen, gezochte rijmen, vreemde combinaties van archaïsch en hip, zwakke interpretaties. Na intensieve mailwisselingen en besprekingen kwamen ze tot een unaniem oordeel. Daarbij hebben zij gelet op de combinatie van toon, klanken, ritme, woordkeus en – uiteraard – betekenis. De volgens ons meest geslaagde combinatie vonden we in de vertaling van Joep Arons. Zij danste als het ware het mooiste Menuet, en we feliciteren haar van harte!

De jury

Jeanne Holierhoek (voorzitter)

Désirée Schyngs

Marjolein van Tooren

Jurysecretaris: Livia Verstegen